

Զեռապրաց մէջ սովորաբար անհնառն է, ոյսպէս և 1898ի ձեռապրացի մէջ տառած կ Առատանեանց, ամփայս մօտերս ճանօնթաց որ Նը Եղիսակի ի խա- աւականինից քուլակ՝ Կահապետը (տես «Սրբա- դանը», 1898, թ. 101, կ. Կոստանեանց)՝ Անոր ժողովածուու», Ա, 71). Չորրորդն է (էջ 51—53)՝ Գովազանը՝ Ղարիպը. Գերին ընդ որ երթամ մ- լար եւն՝ անհնառն, անհնառն աւ 1695ի անապարհու- նըց տեղին եւ նոյնպէս անհնառն է Հիմեկորդունը (էջ 53—54)՝ Տաղ վասն Ղարիպի. Ի յերկիր սուրբ Հեռացայ եւն, չըր տառ բան, որուն կից է թուրբ- քերին մ'ուր Անրապետ վեցերորդն (էջ 53) է՝ Տաղն վասն Ղարիպի Համար. Արտիկս խոցեալ է սրով եւն, որուն տաց սկզբանառութեր է կագունեն՝ ԱՄենուն, Նըրգիշն է Սիմեոն Խըրբամկի որդիին, որ- ուրիշ տաղլեր ալ ունի (տես կ. Կոստ.՝ Անոր ժողո- վածուու», եւն, Ա, 60—61, կ. 54—56). Հմատ- կացու, 1898, էջ 34): — Կիւթեռու ցանկով մը ի հի փակուի դիւրու, որ ըստ այսմ ճնի նիւթ կը մա- տակարարէ Դաղաշակ կենապառութեան եւ գրական- գործանեւութեան մասին, թէ եւ ինչպէս նշանա- կեցինք. Աման տականին քանի մ'ուրեւ տաղլեր- անափաւ: — Գրիթորիսին Ծղթամարցւոյ մասին դա- մակամագ:

L. B. S.

Ա Յ Խ Ա Յ Յ Յ Ա Յ Ա Յ

6

Նայիրի զսուած երկիրները:

Որչափ գիտենց, ուստին անդամ Սաղմոնակ Ա. հառեցա Խոյիի բանական երկիրներու վրայ, թէ են ինքն Խոյիի բանական թիւն գործածած չեն: Տիգալիթիվիներ Ա. խոչեն Անդամներ ուսուցիչ պատճեն:

Զմանակը որ չկորած կտիղոյ ուստածին
վայ կը յիշու թեաւառ մը, որ Կալարին, Աշոքը,
Լուլումէի քովուր զանէի և այլիրին իւնձնուի
որպարութեամբ զանէ և եւ այս հստակէ
նայերով սոցցածոյ արձանադրութեան՝ պի թա-
գառուով Ցիդամթպիրուն. կը հստակի Ուսուր-
անսիրազայ բարօնունին Համանման արձանադրու-
թեան առ կործին ալ կիսն ընդունեին ընել, թէ
վերցիշեալ Թագաւորն իւթե ըլլաւ:

Ցիդամթպիզեսեայ Առաջնորդ յաջորդներուն
մէնչեւ ի հմանառի նկատութեան առնուու ենք
Առուրնուրիքա Ասպաննատար Բ. ը. եւ Եւստա-
դուրն Բ. ը. Պատրիարքա Ասպաննատար իւր Թագաւորու-
թեան առաջնորդ աստիճան առաջնորդ անդամ նայիրին

եւ այս ուեկի որոշ կերպով՝ նայիրիի հիմք դաւան
եւ գետ ի վայր, կիռութի արշաւեց՝ Նմանակու
իւր մետաւորութեան եւ երկրորդ տարին՝ նայիրիի
ասմանաները մտու ։ Սորբանակի ազգին իրենքն եկա
եւ Դպասի, ինապրոփ, Դամամաւասի եւ Կա-
չաշարի ՝ Նիրութի վայցեն անցելով՝ Տուշանի կայ
քայլաց, ուր իւր պատերազմակի արքունիւնները
նայիրիի երկիրներուն մէջ՝ արձանագերեալ ան-
մահացաց եւ նայիրիի շրու գաւանաներէն հարկ
առաւ ։ Նայիրիին եւ դաւանալէն ետքը արշաւեց
Նիրութի և Արքանի վայց ։ Խոսու Ի, 97 որա-
ծաւորութեան սուելը թէ Ասուրնափրազ իւր թա-
գաւորութեան հինգիրորդ տարի՝ Երկրորդ ան-
գամ՝ Նայիրիի արշաւեց՝ ասորեսասնից զրոյնի
կողմն սփոխ մին է, զան զի զայ արշաւակն եր-
րորդն է ։ Ասուրնափրազի երրորդ անգամ Անիկ,
իշխան մամայ եւ լուսով՝ հիգրուն, Տուշան և
Տիրուն անցնելէն ետքը՝ Գիռաւ եւ վերջապէս
Անիկուն հասու ։ Անյիրիի երկիրներուն մէջ՝ ան-
մահացաց ամրոցներով պատպահեալ 250 քաջար աւե-
րից, ինքան անցեց եւ աւերից դարձուցի, հասրիրով
կը վերջանայ Ասուրնափրազը պայ արշաւակին
վայու տուան սպեկտրինը ։ Այս արշաւակին
ասորեսապէս լուսաց շուռու յաջործ ասուստա-
խմբեածի մը գետ ի Բիռն Զամանի, պայնես որ
թաւուոր կը պարծի ըսերով ։ Նայիրիի ընդումա-
կածաւոյ երկիրներն իրենց ամբողջական տարա-
ծութեամբ նուածացի ։ 187 այց Ասուրնափրազը
իւր թաւուորութեան 187 տարի գարեալ նայի-
րիի վայ արշաւելը Հօն Անիկուն միւսնագի
Հպատակեցնելուն եւ արքէն Ասուրեսասնայց ձեռքն
եղան Բիռն Զամանի գաւառը գարեալ զինա զո-
րաթեամբ երթալու ասիսկիլը՝ ինչպէս իւսաւած
մասկի կը են Լէնն, իւր գայուանն, որ Ասուր-
տանցիք եւ քաջուած են Նայիրիի, որչափ պէ ար-
քաւի պատմացքրու պատմասպէս քաջաները
գեղցից կ գոյն եւ երեսից ունենան։ Աւասի ան-
մասուն մէջ նշանակութիւնն չունեցող հոսք է,
եր տարեգրաց վերջն Ասուրնափրազը Նայիրիի
վայ անեցաց յաջործութիւններն այսպէս կը հնձեն.
Նայիրիի, կիրհիմ, Սուրբարէի եւ Նիրութի բա-
շակիւրուն կը մատ մանց մանց իրեն զիւմնան՝ աս-
տուածն անձեւացին

Սազմանասար Բ. եւ Սամօնիքաման Բ. ալ արշաւուեցին Նայիքի. բայց ինչպէս կ'երեւայ իրենց գործն աւելի նոյն երկրին արեւելիքան մասին հետ էր:

Սարցմանասար Բ. իբը թագաւորութեան ա-
ռաջնին տարին Սիմեսի կրծքին Նայիշի արշաւեց
եւ այս արշաւանիքի ատան սափառեցաւ անցին
անցինքի անձնաբենքի լեռներէ, որ երկիրն է գա-
շունի մը սարցին (?) նման դէպ երկիրն ցցուած
էին: „Հուրուչիկիաէն Աւրարտաւ հասաւ եւ օւրար-
տան Սովորունիս ամբոցն գտւի ի վար Ասյիշիքի
նովզը շեղեցաւ, որպէս զի Գուռանի (Արքային)
վլայէն քամեաւ Ասորեստան քառանի: Իսկ թա-
գաւորութեան երրորդ տարին դարձեաւ Աւրար-
տաւն դէպ ի վար Ասյիշիքի ծովըն եկաւ եւ անձէտ
մի կնելն եաբար՝ մասնաւոն Արքան, ուր երկրին մայ-
րաբարզին տաճարին մէջ կանչնեց իւր արքունիք
արձանի: Դայիշիքի մէջ ուստի արքունիք անցաւ ու

գործոց արձանագրութեամբը, լայտոյ մասու Հու-
պաշտկին եւ ինդիսէի ու Կրասարի կրթիւնը, որ զնէն
Արքայի համար ի առջև կատարել է առաջին համամատած Սաղ-
մանական արքայի ապրեական ւեճը (Սեբէնէս-առ-
քածա արշաւանքն եւ օթնենրորդ սարին կ ինայա, թէ
ինքն իր այս արշաւանքին ատելուն այլիրի երկիր-
քարէն անցած է, այս յանին է (Lay. 15, 22). Հոն
արք տարին Նոյիրիի Աստրեանանցը հատուցա-
նելի հարկ կ որչուի: Նմանապէս (իր թագաւա-
ռութեան ասակին բրդ տարին) Կրիկիթու Ուրար-
տու շռած ատենն Նոյիրի հանդիպած ը ըլլար է:
իր թագաւառութեան 15^ր տարին թէ Տիգրիսի
թէ Ներքանայ ազբւը հասած է: Յայնապէս
կ'ըստի թէ այս արշաւանքն եղած է Նոյիրիի ու
Աստրարտու գէմէ, Տանաօնայի բացախույն թէնէ
իւրը՝ տարիկըս շկայ որ թագաւառը (թագաւա-
ռութեանը 25^ր տարին) Քաւայի (= Քուէ, վերին
մասն Արթիկիս) արշաւանքի ատեն Ռարատու եկան,
թէեւ որոշ չէ իմաստիր Նոյիրիի անցած ըլլար.
Նմանապէս թագաւառութեանը 27^ր տարին երբ
Քիսու Զամանինէ Սրբանիայի վրայէն Ուրարտու
մասւ, Վերջապէս նկատողալթեան առալու է Ար-
շակի (29^ր տարին), Հուրուշիափ (30^ր տարին),
Մալհուսի եւն եւ Հուրուշիափ (31^ր տարին), ար-
շաւանքները:

Սարցմանասար թ. ի յաջորդը՝ Սամեփրաման թ.
Յ անգամ մեծ ձեռնարկավաթիւն ըստ Նայիրիի սա-
հանակներու ագէմ, ինչպէս արձանագրութիւնը կը
վկյուն։ Առաջ արշաւանքին վրայ ամենը կը
մարտամանութիւն յայտնի է չէ։ Այսիրիի համայն-
թագաւորաց, հարկը կը ներկայացնեն կուրքի
մերք, «Ամ ատեն ամբողջ Նայիրին իրեւ ցազաց-
ութեանցից », այս մասնէջ ու ուսուցի հոսպազ է որ
Կաւարքի Կայիրիի այս արշաւանքին վրայ որուած
տեղիկութիւնը. արշաւանք մը՝ որուն յաջորդ-
թիւնը կամ ողին էր ի համար շատ իշխանութեան,
նայացն որ Կապացւացն էն նկատութեան շրջա-
թիւնը. համեմատութեամբ այն մակարածն սոս-
րագրութեան, օրով արձանագրութիւնն երկրորդ,
բայց մասնաւելի երրորդ արշաւանքը կը նկարուած
Երկրորդ արշաւանքը առաջարկըն էր Առ-
բանասեան թագավորին Խուլ-Յալւին, որ մինեւ,
«արթեանցն ծովոյ յառաջանալիք աւեր ու մահ
սփուց ի մասնաւորի Տիբեթիարա երկիրու. այս եր-
կեւն առանարու ատեն» Սունքար աստերազական
զրոյթիւնն իսրարտիկէն ետքը՝ Նայիրիի համայն-
թագաւորներէն հարի առաջ կոսքի մի երրորդ
արշաւանքի ատեն Սամեփրաման անձամբ իւր զօր-
քով Ձաւ ետիսուն ու Սիմար Մընաց զուշէն «Այս
գէկ ինայիրին, քալեց : Հնդ Հաւորուշիկանի, Տիբ-
եթիարանի, Սունքարի, Մանէն, Պարսկակի և
Տաւրուանէն հարի առաջ. Ենուն նուռածնէն ետքը՝
Գիբլըստանն առաջ, ուր Սիմար ամացն իւր ար-
ձանը կանգնեն «Նայիրիի մէջ կասարած քա-
ռութիւնները փառապանին գրութեամբ : Հա-
րաւային արեւելք (Մագամ) ասպասակութեանէ

Մետքը՝ Կայիրիի ամէն թագաւորները — թուով 27, որնց անոնքները մը առ մը կը յշչուին — մասոցին անոր սովորական հարլը, որ է կուզքի ձի, Յաղթապահն կերպիդ կ'աւարտի սեպագիր արձանագրութիւնը հետեւեալ խօսերով։ “Այս ատեն նման որսացող Բաւամանի մւնչեցի անոնց Սիլարայ ահեղ լիւաներէն միւնչեւ վար՝ արեւմտեն ծավաքաւորութենէս երիւշ թափեցի անոնց վրայ։”

Ըստեստանի երեք թագաւոր ալ կայ, որ կարմասաւ, Կայիրիի երկիրները կը յլչեն: Ռամանձականի Գ. Շղգիպի, Հարհար Արքագաման ըստուած երկիրներն, “Աս ընի իւր ամբողջ տարածութեամբ, ինչպէս նաև՝ լիւան զարիթափ ամբողջ տարածութեամբ՝ մինչեւ արեւմտեն մէծ ծավաքաւորութենէր: Այս ըստուած երկիրը բարձմանի Գ. Ք. ատեն կանգի իւր ամբողջ բարձմանի մէկ մասու Կայիրիի հաշմանդապետին իշխանութեամբ առկի ինքնան Վերլանք Սարգոս երկու անդամ հարկ կ'առնեն Հուրուցիցի իշխանութեամբ, որ Կայիրիի թագաւորով կը կոչուին: Այս թագաւորութեամբ իշխանութեամբ 7^ո եւ 8^ո տարիներն եղած են այս արշաւանդները։

Կայիրիի երկիրներն ամէն մէկուն վրայ առանձին մանրաման խօսեն յառաջ՝ կցեց Հոս Տիդզաթթիղեներ Առանցին լիւանց ցուցանի ու նոյն թագաւորոն ու Սամիրամանի Կայիրիի երկիրներուն երկու մէծ ցուցաները։

Տիգրանթթիղեներ Ա. յաջորդ 16 լեռները կը յեւ (Հման՝ Հման)։

Եղանա, Սամական, Եղէ (Թ) իշ, Հէրուբէ(?) լի, Տարհանեն, Տիրկահուլի Կարս, Տար(?) հանարէ, Եղուղա, Հաշտարաէ, Հահէ (Թի) շարս, Արեքրա, Միլիաթրունի, Շուլիանի, Դումանաէ, Հէւէ։

Այս յաջի մասին մին գնելու ու ու Եղանանը ըստած լեռն է Հաւանականագյնս նոյն է Եղանանի ըստածներն հետ, զր Տիգրանթթիղեներ Ա. Տաղա եւ Հարուսա լիւաներն հետ մէկանդ կը յիշէ՝ որնցից անանց կ Մուսր յաւած անեն: Այս յաջի մասին մին գնելու ու ու Եղանանի մէտ կը գրիրը շարման կու առաջ վառ կամ առան: Այս երեք լիւաներն ալ գումանի ըստածներ երիւշն են: Ամանք նոյն է Դիրայի Սամականին հետ: Տիրկահուլի անուուն առաջն մասին մէջ կը յովնադադակի թերեւն Տիրկինի անանը², որ Հինին եւ Ներդիկի իմանակը լիւանագար մըն է: Դիրը ըստ յարման կու առաջ վառ կի առաջն երկու լիւանան անաներն հետեւ ցընելով՝ Կարելի է բաւել թէ ամբողջ ցացացն աշխարհագրքն արեւմտեն արեւելք է եւ, Տիրկահուլի անուամբ դրթէ ամիսիւած տեղերը կու դանք, Մէկուն լիւաները, որնց դիրը կամ առեց ծաշել գժուարին է, դեւ ի Ամանյ լիճը գուած ըլլապուն եւ:

¹ Հման. Եղանա եւ Եղանանի մէտի համար՝ Տալնուրէ եւ Տալնուրնի, Արզական եւ Արզականան, Դասան եւ Դասանան (թագաւոր Հուրուցից), երբ. ՈՌՈՒՐԻ եւ ԵԿՐԱՆԻ:

² Հման. Տուրուկիի, զր արէն Բաւման-Շիրաք Ա. Տալնուրնի կը Հոմմել (Gesob. 501, I) Տուրուկ մէւը Արգուր Պարուցինոյ, երբ. ՈՌՈՒՐԻ անուած մէտն հին մէւը կը համարի:

Ցիշզաթթիղեներ Ա. իւր սղցած յա արձանագրութենուն մէջ Հայիրիի 23 երկիրներուն ցանկը կամ ցուցակը կը գէւ. Կմիմէն, Տուռուրէ, Տուալի, Քի(ն)տարի, Աւուրուրինի, Կուլիսարզնի, Շինիրինի, Հմուս, Պատարերի, Աւրամ, Ծարուրիս, Արտանի, Սգաների, Արբնի, Արաւանի, Դաբանի, Դարիանի, Դարաւանի, Դարաւանի:

Երկիրներու այս ցաննն, ինչպէս կ'երեւայ, ընդհանրապէս Հայիրիի երկիրներն արեւելքէն արեւնուուց կամ հիւսայինի-արին մէտուուց յառաջ կը բերէ. Վան դի այս երկիրներու մէջն առաջննը՝ Կիմիկ՝ ամէնն արեւելքանն է, իսկ վերջննը՝ Դաբանին Կայիրիի ամէնն հիւսայինի-արեւնուունահնագն է. եւ շատ յաման արագող Հայիրիի տարածութեամբ կը նշանակուի սիրմէն մինչեւ Դաբանի, բացարարութեամբ: Այս երկիրներուն վրայ համարան ան տեսքը:

Հանանանադղյնս Տուռուրէ՝ Ազգմանասար Բ. ի. արձանագրութեամբ թամակ թամակ-բանն է: Սարմանասար թամակը թամակը սիրմանի կը մարտու մասաւ: Պատարիի եւ Երեխու Պատգիրի հետ անոն նոյն ըլլապուն վրայ ան վարք: Բելքը Ծուրունակն հին հայկակն արձանագրութեամբ մէջ Համարիպու Սուրբարի հետ նոյն կը համարի գնելով նոյնը խաղեցան իշխաններուն նախանակն առեւնուուց առեւնուուն անեած կ նախանակն է անանական սեպագրոց Ալունի-նը, որ Վանայ ընին հիւսախային արեւնուան կովմերը վնասելու: է: Կամ Արտանի Տուռական անձնութեամբ Բիստինի՝ մէկ երկուրդական անձն է՝ յաւելուածուլ:

Հմանէն կիրինին անունը Հայոց Կարին գտաւաւին է: Կարինին աւ Կօրուեայի (Ptol. V. 13) հման նոյն կը համարաւ: Կարծեմ թէ Կարին-Կօրուեա շատ հիւսային առաջնուութեան կիմին հետ չի կիսար նոյն համարուիլ. այն ատեն առանց գժուարութեան նոյն կիսար համարուիլ, եթէ եւ. Մոյերի սա շատ անհանակն անանակն ըստունուէր, թէ վերին գուածական կ նոյն կը գուած լիւանը կը նոյն է:

Ամանապէս Սամիրաման Կայիրիի երկիրներուն մէկ երկային ցուցակը կամ ցուցակ յասակ կը բերէ անոն իշխաններուն մէտունը Աշա:

Բարարուրը իշխանը Սիրաաշը, Հարմիշանքը, Եղանանը Սմահար, Պարսանի իշխանը Զարպատասուն, Կինոիշտիւնզա՞ իշխանը Տարուիչու, Լուկսու Աշխանը Մասանաւ, Դիմանա իշխանը Տարուիչու, Լուկսու Աշխանը Մասանինի, Դիմանա իշխանը Զարտիւրա, Ամիգուրի իշխանը Արբաշը, Արտան իշխանը Դիմանա, Դիմիշտի իշխանը Դիմանա, Դիմանա իշխանը Հուրուցինոյ, երբ. Դիմուս իշխանը Բարսաւաշը, Արտան իշխանը Դիմանա, Դիմանա իշխանը Հուրուցինոյ, երբ. Դիմուս իշխանը Բարսաւաշը:

¹ Verhandl. d. Berl. Anthrop. Gesellsch. 1894.
էջ 486.

բա, Անդուստառը՝ իշխանը Արուա, Կիբրու՝ իշխանը Դիբինակուռը, Զուզարուքը՝ իշխանը Զատառնա, Գիճգիրու՝ իշխանը Իրտիսասի, Տաւրը՝ իշխանը Բարպարսէ, Մանի (?)՝ իշխանը Շուռուա, Աստիսինի եւ Ուստամբարայի:

Այս ամեն երիշենքուն մշշն միայն Աբեմյի
և Տուլյայի տեղը կարենի է քիչ մը ճշգթ. ըստ
որում պյո երկու անունները ուրիշ տեղ ալ կը
հանդիպին. բայց առնո՞ց վայ տես վարք. Ամենը
փերը իշխուած Սասոկին է. Ազատադրիան անուն-
ինը հաւանակնօրէն երիշենքուն անուն են, որ
նսինաարտ աիրոյն Հարաստոթեանց անունները կը
ներկայացրնէին: Հձմն. Հումքի, ապիլ Աց ինի են:

Ապրեսատանցուց՝ Նայիրի ըսկելի հմասածք ամէն ժամանակ նոյն եղանակ է Տիգրադ պիտեսեր Ա.՝ Նայիրի և անոնց փարաւան (Վրանինից Հիւրասային շօնեմն) մինչեւ Ռւբրի թձն եղան ամրուց լինանագաւառը Կիմանայ: Անջափ որոց չէ թէ ինչպէս Հայութանու է Առանաքարքարաց արձան անգամ թէ ենաց, Նայիրին: Ափրաւու եւ կա շաբաթ մէրթ իբր Նայիրիի շվերութեռող երկիր կը ներկայացնին եւ մէրթ Նայիրիի դաշտարին մէջ Քենթագործուն: Սանանառու բ. ամէն զան յա- սաւ: «Տիգրադի աղբեր» (Եթենէն-ուոյց) եկեղեց Նայիրի կը նախանա: ասկէ զատ թէ իր եւ թէ Սարգանի ժամանակ Նայիրի անոնը կապուած է Հուրուուշին հետ, ապաս որ այս երկիրը թա- գաւորու «Նայիրիի թա-առարու կը հօչուի ուղղաղու: Ըստք կը կարեք թէ Հուրուուշին միցին նախ- նաբար Նայիրի կը կոչուէ եւ թէ Նայիրի անոնը մընթացս ժամանակաց Հուրուուշին հրամանային եւ հիւսիս - արևմտանակ կողմերոց քանուու երկիր- ներուն այս տարածուեցաւ: Ես կը կարուի թէ ասոր ըլլարպին հակոսակ հետեւութիւնը կ'ելլէ արձանագրուեթիններէն: Առաջնի թա-առարուաց առ- տեն Տիգրադպիտեսին Ա. կը մինչեւ Սամամիրամա- թ.՝ Նայիրի իւր մէջ շատ ընդառածք երկիրներ կը բովանդաւէք: գեն Տիգրադպիտեսին Գ. ի առեն՝ Նայիրիի կուսակալ մը կը լուսուր կումանիք մօնուրը կամ լաւ եւս ի Տուշիա և Խոհ Ասքան, որ ամէնափ յառ աջացած էր գեւս ի արեւութեած եւ Հրափս, Նայիրի բարեւու միայն Հուրուուշին կ'իմանայ: Տիգրադպիտեսին Ա. ոյն եւ Սամամիրամաթ. ի յիշած բազմանիքն են արեւուն երկիրներուն առեւ յայտանա- պէս անցած նն ըլլորդինն սութչ իշխանութիւններէն, քայլ յառաջարար և մանաւուի հօգոս Արարուու: Անդոյինեալ թագաւորաց յառաջ թէքած նայիրին երկիրներէն եւ ոչ մէկը կը տեսնասի Սարգոնի գոյն: Նայիրի ունունը Հուրուուշին սուփականուած էր կամ այս ենինն մաս մանաւ ամինիուած:

Ասորեանին հիմուային կոզմի գտնուող ամէն երկիրներուն՝ ալղանաբար Ասորեանացներէն նշայիրի անուանեաւուն յայօնի պատացը և Վանայ յայիրին՝ ի թիրին զով նայիրեան երկիրի ու Բռովիք ունին² ։ Ճարի ծով նայիրեան երկիրի կոչուուի :

և Ասա թագաւորը, հեծ (Sams. II, 35) “Ամբ
Կայիշի Բրիդն էլցա խօսք մայն Հուրուկիս վրա շառ-
առի, Կայիշի մաս կը համարէր նոյն իսկ Պարսուան և
Գիգիլունան:

¹ *Ztschr.* Schrader, Die Namen der Meere in dem

Աւանյ լիճը պարզապես ածով նայիրեան երկիր, աւ կը կոչուի: Ըստէր՝ «Ծաղկ նայիրեան երկրից կուտանքը Աւրիխը լիճը կը համբար Բայց նինք շատ աւելի Համանական կ'երևայ Ասքրան տանցոցը՝ Կայիրի երկիրներուն մշտեղ գտնուող Վանյ լիճը՝ Համանառի Նայիրեան ծով անուանելը: Կայիրեան ծովուն Վանյի լիճն ըլլոց ըստ կը յարմարի Սպազմանասրի մէկ արձանագրութեան, ուր կը պատճենի թէ պա թագաւորի Աւրարուուն են եւ նայիրեան ծովուն երկիրներէն դառնալին ետքը՝ Գուլ(Կիր)զննի հարին առաւ. Ինքն այս պարզապես մէջ Աւրարուուն գայով եւ Աւանյ թիճն ի երկրըն գէց ի արեւելք՝ Աւրիխը Ծին Հիւսիսային եղիղըր գնաց, ուր փնտուելու ենք կիրարակ:

Սարքատանեան սեպագրաց Նայիրիին կը
համապատասխան վվածեան արձանագրութեան
ուղուուր, որ ինչպէս գլխաւորը կերպին և ու-
սպագրէ կը ցացունէ, բոլորին տարբեր է Բնի-
շանէ Աւրարտունէն: Սարմանասար Ք. ալ որու
կերպագ կը զանազան է Տիգրանի (այսիրքն Սուր-
անատ) ապրագ Բրիդրու, որ է ըստ Նայիրին
Նշիքատայ աղքեր երկրուն, որ է բաւ Եւրա-
տու: Տարակյա շնոր որ Նայիրիի մէկ մած
լըրջն Տուպեան իշխաններ պատութեան հետ
ձուռուեան: Ըստ այս Խորդու Ա. ինք զի՞մու-
թագաւոր Նայիրիին կ անոնաւէ: Է Աման է ծ-
թէ Սուրմանագրաբար անցանցութեանց գիլասոր
պատճառն այն էր որ Նայիրին իրարու հետ լըր-
դաշանցութեան թոյլ կասպերի կասպաւն Նայիր-
ի ըստ աղքերու ամել՝ Սարմանատակաց գել իրապե-
տահաց աղքետին մը քառաւ: Ժիշեալ Սարպու-
Ռուաշնյ իշխաննեան տաեն: այս պետութիւնը
լըրջն Աւրարտանց հոյ դադուի եւլան ատեն
հետ կորսացաւա: Խնչպէս ըսինէ, ինթէ Նայիրին
կերպին մէկ մասն Սարմանատակաց յետիսաց զի՞-
թագաւորներու ատեն պարզապէս Աւրարտուի մէկ
մասն կը համարաւէր, սակայն Նայիրի անոնաւնը
կամ ատեն իրեն Աւրարտու ատարեր անոնն
մաց անայ ժագաւորութեան իշխաննեանէն անափա-
մանն վրայ: Ըստէրն ըստած թէ Սուրմանագր-
քաջաց և Սաղմանասար Ք. Ք. ատենները Նայիրին
Աւրարտուի մաս կը համարուէր, կիսու թերեւու
առաջնուն ժագաւորութեան ժամանակին համար մասամբ
ժիշտ ըլլուց: Խոկ Սարմանասարի թագաւորութեան
միջոցն նկատմամբ՝ ինչպէս վերն ըստածներէն
ի՞նեւու ատարակյա չկայ որ Նայիրի եւ Աւրարտու
աշխարհագործն իրարմէ բոլորումին անջատ գաղա-
փառներ էնն:

Սամբամանն Խօսեր եւ կը սկըրին ծովուն
եղեցէները՝ հեռաւոր թագաւորաց երկիրները՝
[արշաւածին] Խօսիքն վլայ, վասն պի խօսոց՝
խաչ մէկնացաց — մեծ ջնանակութիւն կամ կա-
եւուրութիւն ստացած. Ե՞նամիտին գետ ի հիւսիս-
ականութեալուն կամ Գրուերւն Համար. Ավելիու-

assyrischen Inschriften. Abhandl. d. Berl. Akad. d. Wiss.
1877, 4° 192:

1 ԱԵՐԸ՝ Նարսա ՛՛Նայիրի գետաերթ երկիրը՝ կունքաբարձր մասնեւ Այս անուանն սեմական ծագում ունենալու տակաւին որոշ չէ:

թեմն գժուարաթիւն ի խանաւորի ոյն է, որ հռն կը պատմուի թէ Ասորեստանեաց թագաւորը 16 թւ. եւ նվիրատ անցնելէն եւոք՝ հասաւ այդիրի 23 թագաւորաց երկիրները եւ թէ այ երկիրներուն մեջն անցներավ հասաւ մինչեւ ավերին ծովը¹, Ամեւէն բնավանեն է Ծառաէրի հետ ավերին ծովը² Աւնայ լիճո համարելը Ծառաէր այս 16 թւանիրը Վանայ ծովուն արեւամեան կողմբ Մուշտ-չայի (որ սեպարաց մէջ Եփրամ կը խուտէ) եւ Տիգրիս մէջնելու կը նշագէն մասագրի կ'ընէն թէլքը³, որ այս կողմբը անձաւ հանավարդ կ'ընէն թէլքը⁴, ու այս կողմբը անձաւ հանավարդ հորդած է ու լու կը ճանչայ, Ասորեստանցոց բանի մը կիսար արեւամոքէն կամ հրափին Վանայ լիճո գալ, Շոյ եւ Մուշտակիրուն մէջնեղը Տուրատչայի զրայէն, Դափանէնի մէջն ու Միթման-գաղին հրասային կողմէն անցնելէն եւորդ-հոս նկատողութեմն չի կիսար առնուի Գալաքէն-նոյի (Բայարիտ) ճամասն՝ մեր առնեւն երած գէւզերն հետ առնութիւն չունենաւում է թէւն պարօք ալ, ինչպէս նաև հին առնենքն Ասորեստանու ուղարկի հրախուն Հափիրի անփին ու վայրին Եթուագաւառին մէջն ներ արածնեան վանայ ծովը կը տանին, բայց բացարակախուս անխորսին է որ բանակ մը այս ճամանակէն անցնի կարենայ: Լեւանա կողմանից ի թէլքի այս մէջնութեանը, որ Ծառաէրի կածքը կը հաստատէն, եթ. Մայքրէ վերաբ ծով ուն Սեւ ծովը ի հասկանոյ, այս մէկնութեանը բառ երեւութիւն որչափ ալ ամէն գժուարութեմիկ՝ բայց ի մասնաւորի նվիրատէն անցնիլք գոհացոցից կերպով կը մէջնուին, սակայն այս ենթագրութէմը կամ կարծիքն ամենէն հաւատական է շատ անհաւատակ ուն է, որ Ասորեստանեաց բանակ Մ'ոյն վալեկի ժամանական արեւամոքէն արեւելք տարածուող լոյն լեռնաշղթաներն անցած ըլլաց. եւ ոչ ինչ Սարգոն, որ դէպէի հրախու-արեւելք ամենէն աւելի յառաջացուն է, այսպիսի յանին աստիճանի տա-ժամանակի ճարայ Մ'ըրան է թէնէ այսպիսի ճամանակը և բարձր անցնի անձայոց կամ չոր բանակի մը այս այսպիսի ճամանակը ըլլաց. սա պա-րագան ալ կայ որ Տիգրաթվաղենէն Ա. այս արձանագրութեան մէջ այս մէն ձեռարկութեան վրաց քիչ Մ'աւեկ մանրական կամ ընդարձակ խօսութ ըլլաց եր, որ սակայն եղած չէ: Իսաց աստիճանի այսպիսի երիթներուն մէջն իրեւ ամենէն հրախույն կը յիշուի Դափանէն, որ Մելքոնի կից է, բայ այս Մելք նովն բառական հնուու երկիր մըն է: Տարագէր մէծ ծափականութիւն կը դնէ մէծ վերաբիրն պակեստան վրաց, որ Ասորես-տանցիք Միջերկանան ծովուն ու Պարսից ծոցին առջնը կը զնեն, բայ այս մէծ վերագիրը Սեւ ծովուն առնեւն ալ դրաւած ըլլալու էր: Թիգրէ որ ի սկզբան անդ թէւն ինչ վերապահու-

¹ Zur Geographie des assyrischen Reiches, Sitzungsber. der Berl. Akad. d. Wiss. 1890, taf. 328.

Zeitschrift f. Assyriologie, LXX. IX, 350 էւն:

8 Ապ., 353:

4 Gesch. des Altertums I, 330; Liter. Centralbl. 1887, Nr. 3, առ. 76:

5 Zeitschrift für Assyriologie, IV, 91.

6 Gesch. 163, 614.

թեմն գժուարաթիւն ի խանաւորի ոյն է, որ հռն կը պատմուի թէ Ասորեստանեաց թագաւորը 16 թւ. եւ նվիրատ անցնելէն եւոք՝ հասաւ այդիրի 23 թագաւորաց երկիրները եւ թէ այ երկիրներուն մեջն անցներավ հասաւ մինչեւ ավերին ծովը¹, Ամեւէն բնավանեն է Ծառաէրի հետ ավերին ծովը² Աւնայ լիճո համարելը Ծառաէր այս 16 թւանիրն շա-տերէն անցնելէն յաւած կը դնէ: բայց ներեալ է արձանագրութեմն յայսնի բնագիրն այս կերպով մէջն եւ կամ բնագրին մէջ Ետեսաւածնութիւնն մա-ծան է: Յամենայ գէպա յաս գժուարարունների է թէ ինչպէս կնային Նոյրիթի տէրութիւններն, այսպիսի արձանագրուն երկիրներուն մէջ Սուրբատա-նեաց թագաւորին գիման ելլել, ուս մանաւանդ երա աշք առնել բերուի, որ Նոյրիթի տէրութիւններուն մէջ Արմայի լիճին մոտերն գտնուու երկիր-ներ ալ կան, որ իրենց բանակները տառած են: Աւելի ընդունելի կոնյա ըլլալ Ամելքէրի, կարծիքը՝ որ վերին ծովուն կոնյա ըլլալ Միջերկանան հականաւու գէւու-քին կամար կ'ըս թէ Տիգրաթվաղենի մարգել մէ-միւնէն Միջերկանան յառաջացաւ եւ ետքէն հրա-սայիցն արեւելք գարձաւ, որպէս զի պէտուն նվիրատն արեւելք է ամբաւ, ամբաւ զի պէտուն նվիրատն արեւելք է ձարձաւ, ամբաւ զի պէտուն նվիրատն արեւելք է նախ Երես ըլլալ Ամելքէրի պէտուն կ'ըս թէ Տիգրէ ալ Ավելի ծովէ հականաւու: Վիերէր ալ Ավելի ծովուն Սեւ ծովն ըլլալ բացարձակապէս չ'ըն-դունիր:

(Հոյուունիւնիվ)

ՍԱՑԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՓՈՂԱՎԱՆՈՒՑ ՌԻԵՆԸՑ ՎՈՐԴԵՆԸՑ. ՆԻԹԻՒ ԳԱՅՐՈՒ-
ԹԵԱՆ ՀԸՑԸՑ ՄԻՒԽԵԱԸՑԵԱՆ ՄԸՑԵՆԸՑԻՐՈՒԹԵԱՆ ԷՍՑ
ՀԸՑԸՑ է. ՄԸՑԸՑ

(Հոյուունիւնիվ)

Ասիթ ունեցանք յիշելու Վարդանայ ու-
րիշ թվակցութեմն Սպար նուան միաձանց
հետ, եւ յիշեցնէ յատկապէս իւր գրածն առ-
սուտն Խորին-Կամք՝, իւր Տիգրէն ելլելին
(1212) չորս ասրի եռոքը (1216ն) յԱյրէկէ
(տես Մելքը, § 316): Ա միանձուն Սեւա լիքին
գրած իսրաւակնն երկու կտոր է, մին (անդ՝ թղ.՝
165ա—171ա) կը իսոի վասն տասն համարյ,
եւ Ա նրագրութեան անձանց մասին, երկրորդը
(անդ՝ թղ.՝ 171ա—177բ) վասն մարդեղու-
թեան բանին Աստուծյուն, եւն, ուսարի աւելի
գրադապետական: (տես § 322:)

1 Gesch. 528 և 526, Եպա. 2:

2 Gesch. 331 և 3, Եպա. 35:

3 Ա-Ամին կը ուրի (Թղ.՝ 165ա) ԱՌՎ օրբական առջանցք եւ քրիստոնէական քահանայք եւ կրտսեալուր: